

ren ter lahko preide v človeka, pri katerem se v črevih razvije v imenovano, največjo znano trakuljo.

V okuženih pokrajinah bolehalo ljudje prav pogostokrat za to trakuljo, tako je ta zajedavka silno razširjena na Japonskem, dalje med prebivalci Vzhodnega morja, pa tudi ob jezerih francoskega dela Švice (Ženeva), tudi v Romuniji je razmeroma precej razširjena. Pred kratkim se je tudi v naših krajih pojavila zelo številno. Zato je naša dolžnost, da svarimo pred uživanjem slabo pečenih, praženih, ocvrtih ali kuhanih rib; posebno velja to za ščuke in menke, pa tudi za kaviar teh rib.

Ribe in kaviar, ki vsebujejo žive ikre, zajedavke lentca ali dvobrazdoglaveca, so človeškemu zdravju škodljive, da celo smrtno nevarne, ker povzročajo, da se v človeških črevih razvije najdaljša trakulja, ki moti črevesno prebavo, povzroča živčno razdraženost, slab vid, napravi gostitelja človeka slabokrvnega in mu ogroža celo življenje.

Ker so tržno policijski ukrepi skoraj brez moči, je potreba samoobrambe, ki je predvsem v dobri in temeljiti pripravi rib za uživanje. Ribje ikre zajedavke poginejo že pri 60°C, tudi sol in močan kis jih zamorita v kratkem času, prav tako jih pokonča dobro sušenje v dimu, ki traja vsaj eno uro; mraz pa preneso štiri do šest dni.

Po mesu prehajajo na človeka tudi

mačje pijavke (opisthorchis felinus).

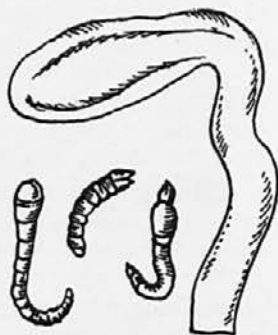
Je to zajedavec, ki ga najdemo pri mačkah, pa tudi med prašiči in kunci (domačimi zajci). — Naravoslovci jih vrsté med črve ploskavce — sesače; so 8 do 11 mm dolgi, 1,5 do 2 mm široki, podobni malim sulicam ter prebivajo v žolčevodih in žolčnem mehuru mačk, kuncev, prašičev pa tudi v raznih ribah in človeku. Okužbe človeka po tem zajedavcu so znane v Severni Nemčiji, Franciji, Holandiji, Romuniji in Anamu; ljudje se okužijo navadno z ribjim mesom.

Za ohranitev in razširjenje mačjih pijavk skrbé ribe belice: linj (šlanj), ploščič, črnooka, rdečeperka itd. — Ličinka, t. j. predstopnja ali medstopnja imenovane zajedavke, se naseli v votlinah podkožnega veziva (mezdre) in v mišicah navedenih rib belic, se tu tako rekoč zabubi. S prostim očesom jih ni mogoče ugotoviti, saj merijo te bube le 0,24 do 0,54 mm v dolžini in 0,18 do 0,24 mm v širini, izležene ličinke so 0,42 do 0,54 mm dolge in 0,27 do 0,35 mm široke, torej komaj vidne.

Če človek porabi z ribjim mesom žive ikre (bube), se izkote v njegovih črevih ličinke, ki jih imenujejo mačje pijavke; te povzročajo hranitelju obolenje jeter ter razne težave in motnje zdravja.

Za obrambo zoper tega zajedavca velja vse, kar smo povedali pri prejšnji ikravosti rib.

Na Kitajskem, Japonskem in v Ameriki poznajo še druge zajedavce, s katerimi se človek lahko okuži z mesom rib in rakovic; pri nas jih še niso dognali.

Ikre rib: dvobrazdoglavec ali lentec (zelo povečan).

ŽENITOVANJSKI OBIČAJI V MEŽIŠKI DOLINI

Blaž Mavrel

Ženitovanjski običaji med Slovenci so bili pač že mnogokrat opisani, največkrat v obliki povesti, vzeti iz tega ali onega kraja, koder živi naš narod. Povsod so skoraj enaki, razlika je le v podrobnostih. Naši dedje so se dosledno držali lepih narodnih šeg ob svatovščinah, posebno je bilo in je še v navadi petje med plesom. Slišal sem govoriti stare ljudi, da svatba brez »camarja« in njegovega obrednega petja ni svatba, ampak le nekak »bal«.

Naj kratko opišem ženitovanjske običaje v Mežiški dolini.

Ko si fant izbere nevesto in pripravi vse potrebno za ženitev, si najame izmed svojih tovarišev »camarja«, izključno tako se na Koroškem imenuje ženinov drug, seveda tistega, ki je najbolj »fant za to«. Camar pa ženinu ne druguje samo na svatbi, ampak mora namesto ženina in neveste tudi na svatbo vabiti. Pražnje oblečen, okoli klobuka z rdečim trakom, katerega dolgi konci mu mahljajo po hrbtu, s šopkom na jopiču in z lično palico v roki, na katero je tudi navezan rdeč trak — tak jo mahne camar k ženinovim in nevestinim sorodnikom, prijateljem in sosedom, da jih povabi na veselo ženitnino. Dokler je bila v rabi še narodna noša, je camar nosil s seboj tudi pištolo in s streljanjem naznanjal prihod in odhod od hiše, kjer je vabil. Pištolo so pa z narodno nošo vred danes že opustili. Ko pride camar do osebe, ki naj jo povabi, se odkrije in pozdravi s starim krščanskim pozdravom: »Hvaljen Jezus Kristus!« Nato: »Od poštenega ženina (n. pr. Antona) in neveste (n. pr. Maričke) sem poslan, da vas povabim za ta in ta dan v to in to cerkev k njuni poroki, kjer se bosta poročila pred Bogom, kakor sta se poročila Jožef in Marija; po poroki pa v to in to hišo na veselo svatovš'no, kjer je pripravljen krajec kruha in bodo pele žlice in vilice.« Camarju se redno postreže s klobaso.

Camar vodi tudi prevoz nevestine bale, kar se vrši kak dan pred poroko, in ako je med potjo »šranga«, je njegova naloga, da se s fanti pobota. V ta namen mu ženin izroči nekaj denarja. Višina odkupnine pa je odvisna od tega, katera stranka, camar z voznikom ali pa »šrangovci«, je bolj spretnega in namazanega jezika.

Na dan svatbe prejme camar od družice ves nov okras: trak za klobuk in za palico in šopek na jopiču, ki je tudi zavezan z rdečim trakom z dolgimi konci, ter šopek tudi za klobuk. Ves camarjev okras, kakor tudi venec družice, mora biti pretežno rdeče barve, medtem ko imata ženin in nevesta vse to belo.

V prejšnjih časih je šel ženin na poročni dan zjutraj s starešino in prijatelji po nevesto na njen dom, kjer so pa našli vrata zaprta. Starešina je trkal in klical: »Hišni gospodar! Al' si doma al' kar! Al' prebiraš rumeno pšenico, al' premišljuješ sveto Trojico?« Ko je to vprašanje tretjič zaklical, se je znotraj oglasil »nevestin mož« — to je mož botre; če tega ni, je pa kateri drugi za to določen — ali pa nevestin drug, ki je bil imenovan »drosar«. Ta jih je najprej vprašal, kdo so in kaj hočejo. Na zahtevo po nevesti se je izgovarjal, da ne ve, katero bi dal, ker žensk je v hiši več. Ko

svatje le niso odnehali, jim je porinil skozi vrata našemljeno, umazano in v cunje oblečeno priletno žensko, s katero pa svatje in ženin seveda niso bili zadovoljni, zahtevali so drugo, lepšo. Nato jim je spustil ven botro, ki je bila praznje oblečena za svatbo. Z njo so se pozdravili, jo hvalili, vendar zahtevali še drugo, mlajšo. Tedaj je spustil ven mlado, cvetoče dekle — družico. To so radostno sprejeli, posebno je je bil vesel camar, ker je dobil svoj par, vendar pa dejali, da še ni prava in da hočejo še eno za ženina. Tedaj so se šele vrata na stežaj odprla in nevestin mož, boljše drosar, je pripeljal za roko nevesto v vsej poročni opravi. — Ta obred, ki je lepo opisan v Mohorjevih Večernicah, 88. zvezek (Stiški tlačan), se na Koroškem že dolgo več ne izvaja, pač pa je še ohranjen ponekod na Štajerskem. Dandanes se zberejo svatje na ženinovem ali nevestinem domu, v tistem, ki je pač bliže cerkve, kjer je poroka. Camar jih sprejema in jim hodi z godbo naproti. Botra ali »mati ta široka« prinese s seboj svatovske šopke in jih pripne na prsi vsem svatom, razen camarju in družici, ker za njiju dva poskrbi družica. Preden odrinejo v cerkev, spregovori starešina ženinu in nevesti za slovo kratek nagovor. Nekega starešino sem slišal takole govoriti:

»Prej da se podamo z vama, ženin in nevesta, k poroki, vaju še opomnim, da ne pozabita svojih staršev, posebno pa njih naukov in lepih zgledov, ki so jih vama dajali; da bosta skrbela zase, je pač gotovo; skrbita pa vestno tudi za vso vama izročeno družino in jo z zgledom bogoljubnega življenja vodita po poti proti nebesom, kjer je za vse pripravljena bogata večna ženitnina! Sedaj pa, zbrani svatje, molimo za srečo ženina in neveste in za pokoj rajnih sorodnikov. Oče naš...«

Nato zaigrajo godci ganljivo melodijo pesmi »Nebeška svatovš'na«, nakar vsa svatovska družba odide proti cerkvi po naslednjem redu: naprej gredó godci, nato starešina z ženinom, za njima vsi ostali moški po parih, na koncu moških camar z družico, za njima botra z nevesto, nato ostale ženske.

Med mašo sedita camar in družica sama v prvi ženski klopi. Po maši in poroki gredó svatje okoli oltarja, darujejo v cerkveno pušico ob oltarju, mnogo več pa novoporočenima »na roko« z voščilom: »Bog ti daj srečo in Devica Marija!« Medtem igrajo godci spet pesem »Nebeška svatovš'na«. Ko izpijejo »šentjanževca«, odidejo po istem redu, kakor so prišli v cerkev, na dom ali v gostilno, kjer je pripravljena gostija. Najprej gredó v plesno sobo. Camar naredi s palico sredi sobe križ in pelje na prvi ples »štajriš« botro ali »mater ta široko« in začne ženitno veselico z lepo pesmijo: »Smo svatje se zbrali v imenu Boga...« Ko je odpel vsem trem: botri, nevesti in družici, in je minila prva polka, gredó svatje v jedilnico, kjer je v prejšnjih časih nevestin mož »posajal«, kar se je pa zadnje čase, žal, tudi opustilo. »Posajal« pa je takole: »Spoštovani svatje, ženin in nevesta! Prej da mi te nam namenjene jedi zaužijemo in se iz teh glažkov napijemo, jaz par besed spregovorim in vam štiri sedeže razdelim, in sicer: prvi sedež izročim očetu starešinu in k njim posadim Očeta nebeškega, ki naj zraven njih sedi in vsem zbranim svatom svoj blagoslov deli. Drugi sedež izročim našemu ženinu in k njemu posadim svetega Jožefa, ženina Marije Device, ki naj ga spremlja

vse njegove žive dni in mu na smrtno uro ob strani stoji. Tretji sedež izročim naši nevesti in k njej posadim Marijo Device, nevesto svetega Jožefa, naj ji ona vse življenje pomoč deli in ji vse težave in bridkosti v sladko veselje spremeni. Četrty sedež izročim materi ta široki in k njej posadim sveto Ano, mater Marije Device, da na sedežu vkup sedita, za nas zbrane svate skrbita in ena druge nikoli ne zapustita!« Preden sežejo po jedi, moli starešina, če je navzoč duhovnik, pa ta, naprej angelsko čiščenje. Svatba traja navadno od poldneva prvega do poldneva drugega dne. V starih časih pa so imeli svatbo tudi po ves teden, tri dni na nevestinem, tri dni pa na ženinovem domu.

Med gostijo mora camar skrbeti za zabavo, predvsem radi vidijo, da večkrat zapoje med plesom »štajrišem« kaj šaljivega, pa tudi resne kitice so dobrodošle. Tudi mora peljati vsaj enkrat vsako žensko rajat; enako družica moške. Slovesno razpoloženje svatov kazijo včasih preveč razposajeni »oknarji«, to so nepovabljeni gostje, ki pridejo zvečer »na okna«.

Ob koncu svatbe morajo godci igrati še eno polko stojé, kuharicam na čast, ki so jo tudi zaslužile, ker so jedi skuhale, »da ni bilo treba svatom surovih jesti«. Prvo kuharico pelje na ples camar, pomočnice pa primajo drugi moški.

Ko sedijo svatje pri pečenki kot zadnji jedi, gredó camar, družica in nevestin mož pobirati »lecman«, to je plačilo v denarju od vsakega para, boljše osebe. Začnejo pri starešinu, za njim sta na vrsti ženin in nevesta, potem ostali svatje. Vrši se pa tako: Camar zakliče: »Pozdrav očetu starešini!« Nato zaigrajo godci, ki so zato prišli v jedilnico, kratek pozdrav. Družica drži v desnici poln liter, v levici pa kozarec in medtem ko godci igrajo, nalije kozarec in starešinu napije; nevestin mož pa mu nudi krožnik, na katerega pozdravljeni položi znesek, ki je bil prej naznanjen. Tako obhodijo vse omizje in camar nagovori vsakega svata z najbolj častnim naslovom. Izvzeti od plačila pa so: botra, ker je kupila svatom šopke, camar, ker je imel pač mnogo truda, ko je na svatbo vabil in med svatbo je godcem dosti izmetal, in družica, ker je kupila okras camarju in sebi ter darilo, ki ga položi na kozarec, ko camarju med plesom za venček napije. Pobiranje ali plačevanje lecmana je najmanj vesel in najmanj zaželeni del svatbe, zato tega nikoli ne pozabijo in ne opustijo, medtem ko druge lepe in zanimive stare šege ob svatovščinah opuščajo.

Po končanem plačilu gredó spet vsi svatje v sobo za raj, ker sedaj bosta camar in družica »venec dol rajala«, ako nista tega storila že prej. Temu lepemu obredu vsakdo rad prisostvuje, da posluša zabavno petje camarja in družice. Da more družica venec brez zamude sneti, si ga zato primerno pripravi. Kakor hodita po izbi, pojeta in plešeta »štajriš« camar in družica, tako hodita in plešeta tudi ženin in nevesta, ne da bi kaj pela, in kadar dá družica venec camarju, ga dá tudi nevesta ženinu. Zraven pa včasih nagajivi moški lové venec z raznim orodjem, seveda ga lové tako, da ga ne dobé, vendar pa delajo s tem velik hrup.

Za odhajajočimi svati gredó godci in igrajo spremnice, vedoč, da ne bo zastonj; najdalje jih igrajo seveda za ženinom in nevesto, ako ni svatba že tako na njenem domu. Nekaj poti proti domu spremlja camar družico.

Francisco Goya: Ženske in možicelj. (Madrid, Prado.)

Darilo, ki ga družica položi na kozarec, ko med petjem camarju napije, je bil v starih časih svilen robec, kakršen spada k moški narodni noši; danes dajejo kravato. Za to darilo mora camar čez teden ali dva oskrbeti »jesih«, to je majhno ponovitev ženitovanjske veselice. Tudi pesem jo omenja:

Ko bo ojseti kraj,
mi bo čudno dolg čas;
za jesih pa bodem
spet prišel po vas.

SLOVENSKO NARODNO BLAGO

Vinko Möderndorfer

KULT DREVJA.

Sadnim drevjem občuje naš človek premnogokrat kakor s tovarišem. Če je sadno drevje nerodovitno, pohité na pustni torek s še vročim krofom na vrh onega sadnega drevesa, ki doslej ni moglo roditi, in ga tam pojedó; drevo istočasno močno potresavajo. Nerodovitno drevo kaznujejo tudi s tem, da mu na

pustni dan naložé med veje težko kamenje (16).¹ Na pustni dan pred sončnim vzhodom potresajo češpljo, da bi tudi v tem letu dobro rodila; slive pa obrodé dobro, če jih tega dne osnažijo. Kdor pojé leto za letom na pustni torek na sadnem drevju pred sončnim vzhodom potico, mu bo drevje bogato rodilo. Tudi češpljo kaznujejo na pustni torek s tem, da ji naložé med veje kamenja, potem je dobra češpljeva letina. V Št. Juriju izvaja to 18 odstotkov posestnikov (19). Drevje, katero ni obrodilo, kaznujejo s tem, da ga udarijo na veliki petek pred sončnim vzhodom z ušesom sekire trikrat po deblu in mu zagrozé: »Če ne boš rodilo, boš posekano« (1). Sadno drevje prisilimo k rodovitnosti tudi, ako ga na pustni dan pred soncem molčé obmetavamo z luščenimi koruznimi storži (14). Bolj prijazen opomin k rodovitnosti je ta, da gospodinja udari vsako jablano z jerbasom, s katerim je pravkar prinesla iz cerkve velikonočni blagoslov, ki je še kajpak poln dobrot (14). Sadno drevje bo tako bogato obrodilo, da se bodo vse veje šibile, če ga stresaš na veliko soboto ob prvem zvonjenju po razvezavi zvonov (8). — V Št. Juriju je častitljiva stara bukev, katera oskrbi dekletu pravočasno moža, če buta z glavo vanjo, da se zmaje stari vrh. Če se deklet, ki je že godna za možitev, ne spomni tega sama, jo pa opomni oče ali brat, ki je prevzel posestvo: »Pojdi že vendar Lavričevo bukev stresat« (19). — V okolici Semiča je častitljiva stara lipa, kateri se vsak mimoidóči domačin prikloni in iz spoštovanja do nje trkne z glavo ob njo (1). Častitljivemu velikemu hrastu so pravili »čast čaranja« (20). Hrasta velikana so vsi občudovali, živina, ki je šla mimo njega, je postala nemirna, videli so v njegovem vrhu belo ovco in konje je večkrat nosilo mimo hrasta kar po zraku. To ovco, ki se je plazila po hrastu, naj bi bil ubil najet ropar s tovariši. Ko so prišli do hrasta, je nastal hud vihar in roparja in tovariše odnesel daleč v gozd; vsi so v strahu klicali: »Bog pomagaj!« Ko je ta hrast strohnul, so postavili na njegovem mestu križ (20). V Strehovškem gozdu pri Lendavi je stal za turških časov hrast, ki je bil pravi velikan. Na njegovem mestu so postavili kapelico sv. Vida (20). Na Jezerskem so obešali na zakleto košato bukev kosé oblek in pozneje pribili nanjo tudi dva sveta kipca (16). Valvasor je zapisal, da je bil v Lokah pri Senožčah »oreh sv. Ivana«, v katerem je bival duh »Lesnik«. Gorjanci mu pravijo tudi »gugljaj«. Kmetica »Balažička« je videla lesnega duha, ki se je mastil na brestu z ocvrto piško. Iti po »balažičke« se pravi neki vrsti voščila, katerega izvršujejo 26. decembra; odrasli fantje nosijo od hiše do hiše bukovo poleno, na katero pokleknejo in klečé izgovoré voščilo: »Bog vam daj toliko prašičkov...« (20). Božični panj še danes pitajo z jedmi in vinom (2). Dekletu, ki je ostala samica, zavlečejo pred vrata bukov hlod (16). Pri vsaki veselici in sprejemu gosta postavljajo velike mlaje (16, 19). — »Blagodej« je v Bohinju, Soški in Vipavski dolini cepil drva z nogo, katero si je izdrl, si izgovoril pri delodajalcu, ki je bil velik skopuh in je lesnim delavcem odtrgaval plačo, za plačilo le toliko tresk, kolikor jih bo mogel odnesti. Vsa drva je razdrobil z nogo v naglici v treske in jih tudi vse odnesel. Blagodej je zapustil svoje znamenje, odtise prstov, v stari bukvi. — Ziljani imajo

¹ Številke v oklepaju pomenijo kraj zapisa in nabiratelj. Imena glej v januarski Mladiki na strani 30.